

HUKUKİ AÇIDAN DAĞLIK KARABAĞ SORUNU: CHİRAGOV VE DİĞERLERİ V. ERMENİSTAN DAVASI

Turgut Kerem TUNCEL

Analist

Analiz No : 2015 / 15

26.06.2015

16 Haziran 2015te Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Yüce Divanı, Chiragov ve Diğerleri v. Ermenistan ve Sargsyan v. Azerbaycan davaları hakkındaki kararlarını açıkladı. Her iki dava da, süregiden Karabağ ihtilafı bağlamında mülteciler ve yerinden edilmiş kişiler (*IDP* ler) ve bunların Ermenistan ve Azerbaycanın kontrollünde olan bölgelerde kalan mülklerine (*possesion*) erişim haklarının ihlali ile ilgiliydi.

Mülteci ve *IDP* sorunu, Karabağ ihtilafı bağlamında çözülmeyi bekleyen hususlardan biridir. Dolayısıyla, AİHM Yüce Divanının kararları, Karabağ ihtilafının seyri ve nihai çözümü açısından önem taşımaktadır. Bunun yanı sıra, AİHM Yüce Divanının Chiragov ve diğerleri v. Ermenistan hakkındaki hükmünün esasları, ihtilafın *de facto* Dağlık Karabağ Cumhuriyeti (DKC) ve Azerbaycan arasında olduğuna dair Ermeni iddialarının aksine, ihtilafın taraflarının Azerbaycan ve Ermenistan olduğunu teyit eden ve bu nedenle önemli sonuçlar doğurabilecek beyanlar içermektedir.

Gerçekten de, ihtilafın taraflarının kimler olduğunun belirlenmesi hiç de ikincil bir mevzu değildir. Aksine, ihtilafın taraflarının belirlenmesi, ihtilafın meşru ve uluslararası hukuka uygun çözümünü belirleyecek olan ihtilafın gerçek niteliğinin ortaya konulması için önemlidir.

Karabağ İhtilafı

Eski Sovyetler Birliği coğrafyasında, Sovyetler Birliğinin geride bıraktığı miraslardan biri de çöküş döneminde patlak veren etnik çatışmalardır. Ukraynadaki krizin gösterdiği gibi, bu coğrafya, ne yazık ki, yeni çatışmalar da üretmektedir.

Ermenistan ve Azerbaycan arasındaki Karabağ ihtilafı, temas hattında Azeri ve Ermeni güçleri arasında zaman zaman meydana gelen çatışmalara rağmen bazılarının dondurulmuş çatışma olarak adlandırdığı, halen çözülmeyi bekleyen Sovyetler Birliği-sonrası ihtilaflardan bir tanesidir. Temas hattındaki çatışmalar zaman zaman büyük ölçekli

çarpışmalara dönüşmektedir. Pek çok uzman, bu tür karşılaşmaların hızlı bir şekilde savaşa dönüşme ihtimalinden duydukları endişeyi dile getirmektedir. 12 Kasım 2014te, Ermenistanın gerçekleştirdiği askeri tatbikat esnasında, Ermenistana ait Mi-24 tipi askeri helikopterin Azerbaycan hava sahasını ihlal ettiği gerekçesiyle düşürülmesi bölgedeki kırılgan durumu gözler önüne seren en son örneklerdendir.

Karabağ ihtilafı hakkında Ermenistan ve Azerbaycanın birbiriyle çatışan argümanları şöyle özetlenebilir: Ermenistan, Karabağ ihtilafının temelinde yatan şeyin Karabağ Ermenilerinin Azerbaycan hâkimiyetinden ulusal kurtuluşları olduğunu iddia etmektedir. Buna göre, Karabağ Ermenileri self-determinasyon (kendi kaderini tayin) hakkını kullanarak kendi bağımsız devletlerine sahip olmayı seçmiş ve Azerbaycana karşı bağımsızlık savaşı vermişlerdir. Dağlık Karabağ ve çevresindeki yedi bölge,[1] Karabağ Savaşı ile Azerbaycandan bağımsızlığını kazanan DKCnin topraklarıdır. Ermeni tarafının iddiasına göre, Ermenistan Cumhuriyeti, DKC ile Azerbaycan arasındaki bu sorunun doğrudan bir tarafı değildir. Uluslararası hukukun self- determinasyon prensibi dolayısıyla, DKCnin bağımsız devlet olma durumu meşru ve uluslararası hukuka uygundur.

Azerbaycan ise DKCnin ne bağımsız ne de özerk bir aktör olduğunu ve Karabağ ihtilafının taraflarının Azerbaycan ile Ermenistan olduğunu savunmaktadır. Azerbaycana göre, uluslararası alanda tanınmış olan Azerbaycan topraklarının beşte biri Ermenistan işgali altındadır. Bu işgal, uluslararası hukukun devletlerin ülke bütünlüğü ilkesinin ihlalidir. Uluslararası hukuka göre, Ermenistan işgale son vermek zorundadır.

DKCdeki *de facto* (fiili) otoriteyi bağımsız bir devlet olarak tanıyan hiçbir devlet yoktur. Buna rağmen, Ermenistanın işgali argümanını geçersiz kılmak amacıyla Ermenistan, Ermenistan Cumhuriyeti ve DKCnin iki farklı devlet olduğu ve DKCnin barış görüşmelerinde ayrı bir taraf olarak kabul edilmesi gerektiği konusunda ısrarcıdır. Bu ısrarın arkasında, uluslararası toplumu, tanınmadığı DKCdeki *de facto* otoriteyi, fiilen ve hukuken tanıması konusunda zorlamak hedefinin olduğu da anlaşılmaktadır. Buna karşın Azerbaycan, DKCnin barış görüşmelerine dâhil edilmesine şiddetle karşı çıkmaktadır.

Chiragov ve Diğerleri v. Ermenistan Davası ve AİHM Yüce Divan Kararı

6 Nisan 2005te, altı Azerbaycan vatandaşı Ermenistana karşı dava açmak için AİHMe başvuruda bulunmuştur. Bu kişiler, Karabağ Savaşı esnasında 1992 yılında Ermeni güçlerinin Azerbaycanın Laçin bölgesini işgali nedeniyle evlerini terk etmek zorunda kaldıklarını ve o zamandan beri evlerine dönemediklerini, ayrıca kendi mülkleri üzerindeki kontrolden mahrum bırakıldıklarını iddia etmişlerdir. Bu zemin üzerinden bu kişiler, Ermenistanın Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin (AİHS) Ek Protokolünün 1. Maddesini (mülkiyetin korunması)[2] ve AİHSnin 8. (özel hayata ve aile hayatına saygı hakkı),[3] 13. (etkili çare/düzeltme hakkı)[4] ve 14. (ayrımcılık yasağı)[5] maddelerini ihlal ettiğini öne sürmüşlerdir.

Ermenistan, dava açılmasına başvurunun mahkemenin zamana bağlı yargı yetkisinin dışında kaldığı iddiasıyla itiraz etmiştir. Ancak, AİHM Yüce Divanı, başvuruyu Ermenistanın Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesini onayladığı tarih olan 26 Nisan 2002den beri devam eden durum olarak değerlendirerek davayı kabul etmiştir.

Neticede AİHM Yüce Divanı, Ermenistanın davacıların ulusal düzeydeki hukuki yolları tüketmediği şeklindeki itirazını da reddederek altı Azerbaycan vatandaşının Laçindeki evlerinden ayrılmak zorunda bırakıldıklarını, ev ya da arazi gibi mülkleri üzerindeki kontrollerinin ellerinden alındığını ve mülklerine erişim hakkı veya tazminat gibi bir düzeltmenin söz konusu olmadığına hükmetmiştir. Mahkeme ayrıca, Azerbaycan vatandaşlarının Ermenilerin kontrolü altında olan bölgelere dönmelerinin mevcut şartlarda mümkün olamayacağını da onaylamıştır.

Bu kararlara müteakip Mahkeme, Ermenistanın AİHSnin Protokol 1 Madde 1, Madde 8 ve Madde 13ünü ihlal ettiğine hükmetmiştir. Buna karşın, davacıların AİHSnin 14. maddesi anlamında etnik ve dini kimliklerinden dolayı Ermenistan tarafından ayrımcılığa uğradıkları iddiasını incelemeye gerek duymamıştır.

Davacılar, uğradıkları maddi ve manevi zararın karşılığında toplamı 8.200.000 Euroya ulaşan tazminat talep etmektedirler. Mahkeme, Ermenistan ve davacıları kararın bildirilmesinden sonraki bir yıl içerisinde tazminat konusunda bir anlaşmaya varmaları için görüşmeye davet etmiştir.

AİHM Yüce Divanı Kararının Teyit Ettiği Askeri ve Siyasi Durum

Davayla ilgili çok önemli bir husus, davalının Ermenistan Cumhuriyeti olduğudur. Bu, siyaseten, mahkemenin kararı kadar, belki de bu karardan daha da önemlidir.

Mahkeme, daha önceki rapor, konuşma ve dokümanlara dayanarak, Ermenistanın Karabağ ve çevresindeki bölgeler üzerinde etkili kontrolü olduğuna ve DKCnin bağımsız ya da özerk bir otorite olmadığına karar vermiştir. Mahkeme ayrıca, Ermenistanın DKC ile askeri ilişkilerinin ve DKCye siyasi ve ekonomik desteğinin, Ermenistanın Karabağ ihtilafındaki rolünü kanıtladığına karar vermiştir. Kısaca, Mahkeme şu şekilde bir hükme varmıştır:

"Yukarıdakilerin hepsi, Ermenistan Cumhuriyetinin, Dağlık Karabağ sorununun ilk günlerinden beri, DKC üzerinde ciddi ve belirleyici etkisi olduğunu, iki oluşumun tüm önemli konularda yüksek derecede bütünleştiğini ve durumun bugün de sürdüğünü göstermektedir. Bir başka ifadeyle, DKC ve yönetimi, Ermenistan tarafından sağlanan askeri, siyasi, finansal ve diğer alanlardaki destek sayesinde ayakta kalmaktadır ki, bu çerçevede, Ermenistan Dağlık-Karabağ ve Laçin bölgesi dahil çevresindeki bölgelerde etkili kontrole sahiptir."

Dolayısıyla Mahkeme, Ermenistanın Dağlık Karabağ ve çevresindeki bölgeler üzerinde hükmü olmadığı yönündeki iddiasını reddetmiştir. Böylece, DKCnin değil, Ermenistan Cumhuriyetinin Karabağ ihtilafının tarafı olduğunu teşhis etmiştir.

AİHM Yüce Divan Kararının Olası Sonuçları

Mahkemenin kararını açıklamasından sonra, Ermenistan Dışişleri Bakanı Edward Nalbandian Karabağ hakkındaki görüşmelerin AİHM tarafından değil, AGİT Minsk Grubu Eşbaşkanlığı tarafından yürütüldüğünü, kararın bireysel bir davaya dair olduğunu ve Karabağ ihtilafının çözüm sürecine etkisi olamayacağını, dava sonucunun Azerbaycan

tarafından manipüle edilmesinin barışçıl çözüm çabalarına zarar vereceğini söylemiştir.[6] Esasen Nalbandianın açıklaması, Ermeni tarafının AİHM Yüce Divanı kararından duyduğu rahatsızlığın bir ifadesidir. Bu rahatsızlığın sebepleri ise anlaşılabilmektedir.

İlk olarak, AİHM Yüce Divanı, Ermenistanı altı Azerbaycan vatandaşına 8.200.000 Euroya kadar çıkabilecek bir tazminat ödemeye mahkum etmiştir. Bu konudaki önemli husus ise, bu davanın Azerbaycan ve Ermenistana karşı bekleyen bin civarında aynı nitelikteki davanın sadece ilki olduğudur. Chiragov ve diğerleri v. Ermenistan davası diğer davalar için örnek dava teşkil edecek ve bekleyen davalar sonuçlandığında tazminat meselesi küçük Ermeni ekonomisi için büyük bir yük haline gelecektir.

Her ne kadar bazı Ermeni yorumcular, AİHM Yüce Divanı kararlarının Karabağ sorunu çözülene kadar bağlayıcı olmayacağını söylese de,[7] kararın esasları, kararın taraflara tebliğini takiben davacı ve davalının bir yıllık süre zarfında ödenecek tazminat miktarı hakkında uzlaşmaya çalışmasını ve sonrasında belirlenecek tazminat miktarının ödenmesini öngörmektedir. Kuşkusuz, tarafların tazminat miktarı hakkında uzlaşamaması durumunda bu miktara mahkeme karar verecektir.

İkinci olarak, AİHM Yüce Divan kararı, mülteciler ve *IDP*ler meselesininin, Karabakh ihtilafının çözüm sürecinin dahili bir parçası olduğunu ve nihai çözüm beklenmeksizin, bir an önce çözüme kavuşturulmasını dayatmaktadır. Bu, Azerbaycanın da savunduğu bir görüştür. Diğer taraftan Ermenistan, mülteciler ve *IDP*ler meselenin, ihtilafın nihai çözümünün sonrasına bırakılması konusunda ısrar etmektedir. Buna ek olarak Ermenistan, Azerbaycanlı mülteci ve *IDP*lerin Ermeni kontrolündeki bölgelerdeki evlerine dönme ihtimalini kategorik olarak reddetmektedir. Bu haliyle, mahkeme kararı Ermenistanın pozisyonuna ciddi bir darbedir.

Mülteci ve *IDP*lerin evlerine dönmesi meselesiyle ilgili olarak dikkate alınması gereken bir husus, son dönemlerde Ermenistanın, Suriye ve Iraktan gelen Ermeni göçmenleri Karabağa yerleştirmesidir. Bu yerleştirme politikası aslında, Ermenistanın kendini içinde kapana kısılmış bulması muhtemel olan gelecekte ortaya çıkacak diğer ihtilafların tohumlarını atmaktadır.

Self-Determinasyon Tezinin Çöküşü mü?

Yukarıda ifade edildiği gibi Karabağ ihtilafının niteliği tartışmalarında, Azerbaycan ülke bütünlüğü ilkesini vurgularken, Ermeni tarafı, Karabağın çevresindeki yedi bölgenin işgalini açıklayamamasına karşın, self-determinasyon ilkesinin altını çizmektedir.

AİHM Yüce Divanı kararının esasları, Ermenistanın Karabağ ve çevresindeki bölgelerdeki etkili kontrolünü teyit ederek, Ermeni tarafının Karabağ Ermenilerinin ulusal kurtuluşu iddiasını geçersiz kılaktadır. Bununla ilgili olarak, kararın esaslarında aşağıdaki gibi bir ifade bulunmaktadır:

"Karada Savaş Kanun ve Gelenekleri ile ilgili Düzenlemeler, Lahey 18 Ekim 1907, (1907 Lahey Düzenlemeleri) 42. maddesi muharip işgali şu şekilde tanımlamaktadır:

> 'Ülke, bilfiil düşman bir ordunun otoritesi altında kaldığı zaman işgal edilmiş sayılır.

İşgal, bu otoritenin tesis edildiği ve uygulanabildiği yerlerde geçerli olan durumdur.'

Dolayısıyla, 1907 Lahey Düzenlemelerinde belirtilen anlamına göre işgal, bir devlet, düşman devletin topraklarının tamamı veya bir kısmı üzerinde fiili otoriteye sahip olduğunda söz konusudur. Fiili otorite şartının, etkili kontrol ile anlama geldiği yaygın bir biçimde kabul edilmektedir."

Böylelikle AİHM Yüce Divanı, ihtilaflı bölgelerin, Ermeni söyleminin aksine, özgürleştirilmiş değil işgal edilmiş olduğunu onaylamaktadır. Hatırlanmalıdır ki, uluslararası hukuk, başka bir devlet tarafından işgal edilmiş topraklarını geri almak için güç kullanan bir devleti suçlu bulmamaktadır.

Üçüncü Taraflar için Dersler

Diğer birçok ihtilafta da olduğu gibi dış güçler, Güney Kafkasyadaki durumdan faydalanmaya çalışmaktadırlar. İhtilafın taraflarından birine bir takım jestler yaparak ihtilafı körüklemek, bir havuç karşılığında havuç tarlasına konmak, emperyalist güçlerin bilinen bir taktiğidir. Karabağ ihtilafında, bu politikanın yürütüldüğü sıkça görülmektedir. Dikkat çeken şey ise, Karabağ ihtilafının çözümü için oluşturulan uluslararası bir yapı olan AGİT Grubunun eşbaşkanlarının dahi bu tip politikalar izliyor olduklarıdır.

Bunun son örneği, *de facto* DKCnin cumhurbaşkanı Bako Sahakyanın Fransa Ulusal Meclisi tarafından 16 Mayıs 2015te kabul edilmesidir. Her ne kadar Fransanın Azerbaycan büyükelçisi Pascal Monnier, kabulden on beş gün sonra, Azerbaycanın konuya ilişkin protestosunu takiben, Fransanın DKCyi tanıma olasılığını reddetmiş olsa da, bu ülkenin ve diğerlerinin oynadıkları ikili oyun aşikardır. Bu ülkeler, işgalci bir güce doğrudan ya da dolaylı bir şekilde destek vermenin uluslararası hukuka göre sonuçlarının olduğunu hatırlamak zorundadırlar.

[1] Bu bölgeler, Kelbecer, Laçin, Kubatlı, Cebrail, Zangelan, Ağdam ve Fuzuli bölgeleridir.

[2] Her gerçek ve tüzel kişinin mülklerinden üzerindeki haklarından huzurlu zuzrlu dokunulmazlığına saygı gösterilmesini isteme hakkı vardır. Bir kimse, ancak kamu yararı sebebiyle ve yasada öngörülen koşullara ve uluslararası hukukun genel ilkelerine uygun olarak mal ve mülkünden yoksun bırakılabilir. Yukarıdaki hükümler, devletlerin, mülkiyetin kamu yararına uygun olarak kullanılmasını düzenlemek veya vergilerin ya da başka katkıların veya para cezalarının ödenmesini sağlamak için gerekli gördükleri yasaları uygulama konusunda sahip oldukları hakka halel getirmez.

[3] Herkes özel ve aile hayatına, konutuna ve yazışmasına saygı gösterilmesi hakkına sahiptir. Bu hakkın kullanılmasına bir kamu makamının müdahalesi, ancak müdahalenin yasayla öngörülmüş ve demokratik bir toplumda ulusal güvenlik, kamu güvenliği, ülkenin ekonomik refahı, düzenin korunması, suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın

veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için gerekli bir tedbir olması durumunda söz konusu olabilir.

[4] Bu Sözleşmede tanınmış olan hak ve özgürlükleri ihlal edilen herkes, söz konusu ihlal resmi bir hizmetin ifası için davranan kişiler tarafından gerçekleştirilmiş olsa dahi, ulusal bir merci önünde etkili bir yola başvurma hakkına sahiptir.

[5] Bu Sözleşmede tanınan hak ve özgürlüklerden yararlanma, cinsiyet, ırk, renk, dil, din, siyasal veya diğer kanaatler, ulusal veya toplumsal köken, ulusal bir azınlığa aidiyet, servet, doğum başta olmak üzere herhangi başka bir duruma dayalı hiçbir ayrımcılık gözetilmeksizin sağlanmalıdır.

[6] Bkz. http://armenianow.com/karabakh/64519/armenia_chiragov_case_echr_foreign_minister_nalbandian

[7] Bkz. http://armenianow.com/karabakh/64424/armenia_karabakh_european_court_human_rights_azerbaijan

Yazar Hakkında :

Dr. Turgut Kerem Tuncel, Avrasya İncelemeleri Merkezi'nde (Ankara) kıdemli analisttir. Avrasya jeopolitiği, Geniş Karadeniz Bölgesi, Güney Kafkasya, Karabağ ihtilafı ve Türk-Ermeni ilişkileri hakkında çalışmalar yürütmektedir.

Atıfta bulunmak için: TUNCEL, Turgut Kerem. 2026. "HUKUKİ AÇIDAN DAĞLIK KARABAĞ SORUNU: CHİRAGOV VE DİĞERLERİ V. ERMENİSTAN DAVASI ." Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM), Analiz No.2015 / 15. Haziran 26. Erişim Kasım 08, 2026. https://www.avimbulten.org/tr/Analiz/HUKUKI-ACIDAN-DAGLIK-KARABAG-SORUNU-CHIRAGOV-VE-DIGERLERI-V-ERMENISTAN-DAVASI

Süleyman Nazif Sok. No: 12/B Daire 3-4 06550 Çankaya-ANKARA / TÜRKİYE
Tel: +90 (312) 438 50 23-24 • **Fax**: +90 (312) 438 50 26
@avimorgtr
https://www.facebook.com/avrasyaincelemelerimerkezi
E-Posta: info@avim.org.tr
http://avim.org.tr

© 2009-2025 Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM) Tüm Hakları Saklıdır